

"

דעה אישית

"

הלקחים המוטעים מלבנון

בעקבות כל היתקלות בלבנון מיהר צה"ל להפיק לקחים. יישום הלקחים האלה הביא להעמסת עוד ועוד ציוד על הלוחמים: עוד מים, עוד ציוד קשר, עוד אמצעי ראייה. כך אירע שמול חוליות חיזבאללה קטנות, זריזות וניידות התייצבו בדרך כוחות גדולים ומסורבלים של צה"ל. בהתמודדות הזאת היו איפוא כל היתרונות בידי החיזבאללה, והתוצאות היו בהתאם. המסקנה היא שמי שרוצה להימנע מכל סיכון, נוטל על עצמו בדרך כלל את הסיכונים הכבדים ביותר

סא"ל (ד') דני רשף

החשש העמוק מנפגעים והשפעת הנסיגה הקרבה מלבנון אכן הגבילו מאוד את אופי הפעילות של צה"ל בלבנון, אך גם לאופן הפקת הלקחים, כפי שהתבצעה בלבנון, חלק נכבד במצב העגום שאליו נקלע הצבא בלבנון.

מכל פעולה צבאית ניתן להפיק לקחים רבים ושונים, חלקם סותרים אלה את אלה. כדי להפיק דווקא את הלקחים הנכונים במלחמה, שהיא, כידוע, "ממלכת אי-הוודאות", זקוק הצבא למצפן מחשבת. תורת הביטחון, עקרונות המלחמה או המטרה הם סוג של מצפנים שבאים בחשבון. בלעדיהם ייתכן מאוד שהפקת הלקחים תתמקד באופן מוחלט בתיקון התקלות מהמבצע הקודם, שלעולם לא יהיה זהה למבצע הבא.

תורת הביטחון של ישראל – ובעקבותיה עקרונות המלחמה של צה"ל – עוצבו בראשית שנות ה-50 כמענה לתסריט שניתן לכנותו "סכנה ברורה ומיידית". העקרונות האלה כוללים: גיוס מהיר של כוחות המילואים, ניווד הצבא, העברת המלחמה לשטח האויב

נולוגיה מתקדמת, ובשנה האחרונה בלבנון היו לו מעט מאוד נפגעים. אך פעילות החיזבאללה בשטח ומספר התקריות שברו מדי פעם שיא חדש והגיעו למאות רבות מדי חודש. לאחר ששלושה חיילי צה"ל נהרגו בתחילת

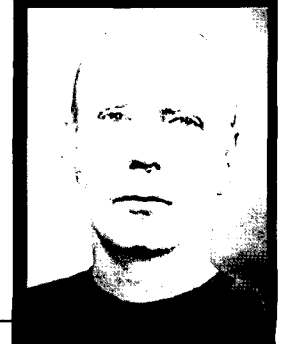
צה"ל איבד בשנתיים האחרונות שלו בלבנון את יכולת הפעולה והתגובה הנקודתית והמדודה לפעילות החיזבאללה

פברואר 2000, הרי בהעדר יכולת לתגובה מדודה ונוכח הפעילות המואצת של החיזבאללה בשטח, נאלץ צה"ל לתקוף תשתיות בלבנון (6 בנובמבר 2000) כדי להחזיר לעצמו מעט מהיוזמה במחיר שיבוש חייהם של אזרחי הצפון והורדתם היוזמה למקלטים לשבוע ימים. צה"ל אכן עמד במשימה, אבל שכח לחלוטין את המטרה: הגנה על יישובי הצפון.

15 שנה התנהלה בלבנון מלחמה נמוכת עצימות – זמן ארוך דיו להפקת לקחים, לגיבוש תורות לחימה ולהשתפרות. משיצא צה"ל לבסוף מלבנון, במאי 2000, התנדנד הצבא בלבנון בין מגננה עמוקה מאחורי ביצורים אדירים לשיפור כושר הספיגה לבין תגובה בלתי מבוקרת והסלמת כל תקרית בלבנון – גם כזו שנהרגו בה חיילים בלבד – לכדי הפצצת תשתיות בלבנון וחשש להסתבכות במלחמה עם סוריה. מין ברירה כבדת משקל בין טון בטון מעל הראש לטון פצצות על ראש הלבנונים. צה"ל איבד בשנתיים האחרונות שלו בלבנון את יכולת הפעולה והתגובה

הנקודתית והמ-דודה לפעילות החיזבאללה. בין השחור ללבן כמי עט שנעלם הגוון האפור של פעילות צה"ל בלבנון. צה"ל הצליח באופן יוצא מה-כלל ליישם טכ-

בעבר קצין מודיעין

במכת מנע או בהתקפת נגד מהירה והשגת הכרעה. ההכרעה המהירה מנעה פקפוקים ביחס להסכמה הלאומית, ושאלת היחסים בין הצבא למדינה הייתה פשוטה. את המלחמה עצמה ניהל הצבא במלוא הכוח.

מאז מלחמת יום הכיפורים מנהלת מדינת ישראל, כמעט ברצף, מלחמה אסימטרית בעצימות נמוכה. הסכנה אינה ברורה וודאי שאינה מיידית. המלחמה ארוכה, ההכרעה אינה נראית באופק וחלק ניכר מהלחימה מתנהל בשטחנו. הצבא אינו צריך ואינו יכול לנהל את המלחמה הזאת לבדו ובמלוא הכוח. בנסיבות כאלה עולות מאליהן סוגיות של יחסי צבא ומדינה, של הסכמה לאומית, של מעמד בין-לאומי ושל בהירות המטרה. תורת הביטחון של ישראל אינה נותנת כלים לניהול המלחמה הזאת, ורוב עקרונות המלחמה של צה"ל, הנגזרים מתורת הביטחון, אינם תקפים למלחמותינו מאז 1973. בהעדר תורת ביטחון מעודכנת ורלוונטית לסוג הזה של מלחמות חסר לצה"ל המצפן המחשבתי המכוון את הפקת הלקחים.

בכנס שהתקיים באשדות יעקב מאוחד ב-29 בספטמבר 2001 לזכרו של סגן אייל שמעוני, שנפל בלבנון, הסביר עמירם לוי, לשעבר אלוף פיקוד הצפון, את ההתלבטות שיש למפקד בהוצאתו לפועל של מבצע יזום בשטח, אף שלכולם ברור שיוזמה רצופה מביאה דווקא לפחות נפגעים לעומת המגננה. כאשר יש נפגעים בפעילות יזומה, צעות מייד השאלות, האם המבצע היה בכלל הכרחי, האם קוימו כל התרגולות, מה היה המודיעין וכו'. המפקד חייב – כך עלי-פי האלוף – להסביר את עצמו דווקא כאשר הוא מקיים פעילות נכונה, ולכן התפתחה נטייה להעדיף פעילות מבצעית שבה אין צורך להסביר את התוצאה, גם אם היא עגומה למדי. במילה "להסביר" התכוון האלוף לדעת הקהל.

הגיעו הדברים לידי כך, שלאחר הפעולה הכושלת של "דובדבן" בכפר

עצירה א-שימאלייה ליד שכם באוגוסט 2000 הוצג התחקיר המקצועי – כולל חשיפה של שיטות הפעולה – בתקשורת הגלויה לכלל הציבור בארץ. למעשה הפכה דעת הקהל לשותפה סמויה להפקת הלקחים בצה"ל.

אין כל רע בהתאמת הצבא לדרישות המתפתחות של הדמוקרטיה

עשיר במעיינות ובנחלים סחבו איתם החיילים כמויות אדירות של מים. ואם לא די בכך, הרי בעקבות לקחים אחרים שהופקו מפעולות קודמות לקחו עימם החיילים לכל פעולה גם מכשירי קשר בעלי הספק מוגבר ומוצפנים וכן מכשירי גיבוי וסוללות גיבוי רבות. נוסף על כך הם נשאו איתם ציוד הנדסי רב

כוחות צה"ל בפעילות שגרתית בלבנון

ושל דעת קהל בעידן העימותים נמוכי העצימות – בתנאי שהדבר נעשה באופן מודע, בדלת הראשית, כחלק מתורת ביטחון מתאימה ומגובשת, המסבירה לדעת הקהל מראש את הקשיים שעוד יהיו ואינה מסתפקת רק בהסבר התקלות שכבר היו.

כיוון נוסף שאיפייין את הפקת הלקחים בצה"ל בהעדר מצפן ברור היה הנטייה לתקן את התקלה שהתגלתה במבצע הקודם, שכפי שכבר הודגש לעולם לא יהיה דומה למבצע הבא. במילים פשוטות: אם התברר שבמבצע הקודם לא היו מספיק מים ללוחמים, נוסף למבצע הבא יותר מים. הפקת הלקחים בתהליך מצטבר סתה מהאזון הנדרש שבין המשימה למבנה הכוח.

הצטברות הלקחים בלבנון הוסיפה משקל וסרבול רב לצה"ל בדרכו לבצע משימה יזומה. כך קרה שגם באיזור

לטיפול במטענים ובמוקשים, ציוד רפואי כבד וכמובן אמצעי ראייה ותצפית. לעיתים תכופות נוספו לכוח שיצא לשטח לוחמים נוספים כדי שימשו כסבלים לסחיבת הציוד הרב, שרובו שימש לגיבוי בלבד. התוצאה הייתה שלמארב פשוט, שנועד להיתקל בחוליית חיזבאללה, שכמעט תמיד מנתה שני לוחמים בלבד, יצא כוח גדול לפחות פי שישה, שלפחות חלק מלוחמיו לא היה שייך לו במקור. יתר על כן, כל חייל נשא על גבו משקל הגדול פי שניים מהמשקל שנשא לוחם החיזבאללה מנגד. בהתמודדות הזאת היו איפוא כל היתרונות בידי החיזבאללה: החוליה שלהם הייתה קטנה יותר, ניידת יותר ומסורבלת פחות. העובדה שצה"ל שלח לשטח ההררי והסבוך של דרום לבנון חוליות גדולות מאוד ועתירות ציוד הבטיחה כמעט תמיד שלוחמי החיזבאללה יהיו

מתקפלים חלבון

הבא. השחיקה בתפקיד הפכה לסיבה המרכזית שבגללה התחלפו מפקדים בלבנון בקצב מואץ.

והנה עוד דוגמה להפקת לקחים שגויה בלבנון: צה"ל פיתח יכולת מופלאה לחלץ – בעזרת מסוקים – פצועים תחת אש, ממש תוך כדי לחימה. ביכולת הזאת נעשה שימוש פעמים רבות. אולם היכולת הזאת לא פותחה במהופך כדי להכניס ללחימה, לפי הצורך, גורמים מקצועיים, כגון הנדסה, רפואה וארטילריה. במקום זאת נסחבו אותם הקצינים עם הכוחות, תוך שהם מסכנים את עצמם ואת כל הכוח, גם כאשר לא היה בהם כל צורך.

בתקופה מסוימת נעשו ניסויים מוצלחים בהחדרת אספקה וציוד לכוחות הניידים בשטח, בלי שאלה יצטרכו לסחוב אותם על הגב. שיטות ההחדרה האלה הבשילו לכדי מבצע מוצלח, שבו הצליח הכוח תוך תנועה להפתיע את החיזבאללה ולגרום לו אבדות. אולם החלפת המפקדים בגזרה גרמה לשינוי נוסף בכיוון, והשיטה שלא הוזנחה לטובת מחשבות חדשות שלא הגיעו לכלל הבשלה מבצעית.

לסיכום: למדינת ישראל דרושה תורת ביטחון חדשה, הנותנת משקל מרכזי לעימותים נמוכי העצימות, שילוו אותה – וכנראה גם מדינות רבות נוספות בעולם – בשנים הקרובות. מדובר בתורה שתיתן משקל מתאים לדעת הקהל, ליחסים הבין-לאומיים ולתקשורת ותשלב אותם בתפיסת הביטחון. הפעלת הכוח עצמו, מבנה הכוח, מידת הכוח שרצוי להפעיל ושיטות ההפעלה אמורים להיות נגזרת של אותה תורת ביטחון, שהכוח הוא רק אחד ממרכיביה. תורה כזאת, שתכלול עקרונות לחימה מתאימים ומטרה בהירה, צריכה לשמש בעתיד כמצפן להפקת הלקחים בצבא – לקחים שלא ישאפו לשלמות ולאפס תקלות, אלא לאיזון הנכון בין כל רכיבי הכוח ולגמישות נוכח איהוודאות של הלחימה בעתיד.

וגדלה ככל שהתקרב מועד המבצע. לוחמי החיזבאללה פשוט לא יכלו שלא לשים לב לעניין המיוחד שמגלה לפתע צה"ל בתא שטח מסוים, ודי היה בכך כדי להביא מייד לשינוי בהיערכות החיזבאללה – שינוי שהפך לעיתים תכופות את המודיעין שנאסף עד אז ללא רלוונטי ואת המבצע המתוכנן למיותר או למסוכן. למעשה הכשיל את עצמו המודיעין כאשר ויתר על האיזון לטובת השלמות. הדוגמה הבולטת

כדי להפיק דווקא את הלקחים הנכונים במלחמה, זקוק הצבא למצפן מחשבתי

ביותר לכך היא אסון השייטת ב-5 בספטמבר 1997, שבו נהרגו 12 מלוחמי היחידה.

מתברר איפוא שיש סכנה רבה דווקא בחוסר הנכונות ליטול סיכונים כלשהם.

תהליך הפקת הלקחים, שהתמקד במבצעים עצמם, גרם להזנחת התפיסה המערכתית של המלחמה בלבנון. הדבר בא לידי ביטוי, למשל, בתפקוד המפקדים. התהליך המצטבר של הפקת הלקחים גרר את המפקדים הבכירים למעורבות בכל הפרטים הקטנים והטיל עליהם נטל כבד מנשוא של פיקוח על השוטף במקום להתמקד בבניין הכוח ובהכנתו לקראת הקרב הבא או השלב

אלה שיגלו ראשונים את הכוח שמולם ויפתיעו אותו במכת האש הראשונה, שהיא הקטלנית ביותר.

כוחות צה"ל נשלחו איפוא לשטח כשהם כבדים ומגושמים ומצוידים במענה טוב למעטפת גדולה של איומים אפשריים, פרי לקחי העבר, אך בחוסר התאמה מוחלט למשימה העיקרית שלשמה נשלחו להסתכן: היתקלות עם חוליות חיזבאללה קטנות. הסכנה נבעה דווקא מחוסר הנכונות להסתכן, והתוצאות היו בהתאם:

● ב-18 באוגוסט 1993 נהרגו שבעה חיילי גולני, ושאר חיילי הכוח נפגעו, בעת שהיו בדרכם למארב צפונית למוצב כרכום בלבנון. למחרת נהרגו עוד שני חיילים במבצע החילוץ.

● ב-7 בפברואר 1994 נהרגו ארבעה חיילים, ונפצעו עוד חמישה בהיתקלות עם שני לוחמי חיזבאללה. ● ב-4 במארס 1996 נהרגו ארבעה חיילים, ונפצעו תשעה בהיתקלות עם שלושה אנשי אמל.

● ב-10 ביוני 1996 נהרגו חמישה חיילים, ונפצעו שמונה בהיתקלות עם שני אנשי חיזבאללה במרחק של 800 מטר בלבד מדרום למוצב דלעת.

● ב-19 בספטמבר 1996 נהרגו שני חיילים, ונפצעו שמונה בהיתקלות עם חוליית חיזבאללה.

בעקבות ההיתקלויות האלה – וגם לאחר היתקלויות שהסתיימו עם פחות נפגעים בצידנו – הועלתה האפשרות שהתוצאות הקשות נובעות מגודלו ומסרבולו של הכוח הצה"לי, אבל המסקנה ההגיונית הזאת נדחתה פעם אחר פעם מפני משקלם המצטבר של לקחי העבר.

נטילת סיכונים מיותרים כתוצאה מחוסר רצון ליטול סיכון כלשהו איפיינה גם את עבודת המודיעין בדרום לבנון. לפני כל מבצע נדרש המודיעין לתת מענה מושלם לכל פער מודיעיני, שולי וקטן ככל שיהיה. הדרישה הזאת הובילה, כמובן, לכך שתא השטח שיועד למבצע זכה להתעניינות אגרסיבית מצד המודיעין – התעניינות שרק הלכה